

DR. BÓRA FERENCNÉ
Kaposvár

Játékos módszerek az iskolaelőkészítő foglalkozásokon

A gyerekek a környezetismeret keretében, a játékon keresztül értékes tapasztalatokat szereztek az iskolaelőkészítő foglalkozásokon. Tisztázták, ki hol lakik, s a család hogyan él együtt otthonukban. Elég volt egy kalap, hogy a csoportból valaki az apa szerepét játssza, s egy női holmi az anya szerepének „jelzésére”. A „nagyapa” papucsot húzott, a „nagy mama” fejkendőket kötött. A család jellemző munkáit „elevenítették meg” így tanítványaim, s pontosan utánózták az egyes családtagok otthoni munkáját. Azok, akik „kivülről” nézték társaik tevékenységét, véleményüket egy-egy mondatos értékelés keretében fogalmazták meg. Az sem zökkentette ki a játékokban résztvevőket, ha szemlélő-figyelő társaik közül valaki megmutatta a képzeletbeli szülők és gyerekek jellegzetes tennivalóit. Nagyokat derültek, amikor az egyik kislány a palacsintasütést imitálta, s a résztát a „nemlétező” süteőedényből feldobta és megfordította. A játékban szereplő család tagjai még az ujjukat is megnyalták, amikor az ízletes ebédet „elfogyasztották”. A helyükön ülők rászóltak a csámcsogó „gyerekekre”, s bemutatták – a szerepben levő családi „asztalhoz ültek” – hogyan kell szépen enni. A pszichológiából ismert utalás mechanizmus a későbbiek során (és hasonló esetekben) éreztette hatását. Elég volt, ha valaki egy mozdulattal emlékeztette társait a „palacsintasütésre”, a diafilmen látottra, a dramatizált mesére, egy-egy humoros élményre, máris „láncszerűen” utánózták.

Bábjáték alkalmazására is sor került a család egymáshoz való viszonyának éreztetésekor. Először magam játszottam le néhány mondatos – erkölcsi indítékot magába foglaló – kis epizódot, s többek között azt is éreztettem, hogy két gyerek nem köszön szüleinek, tiszteletlen, amikor az előkészítő foglalkozásról hazamegy. A csoport feladata az volt, hogy a szülőkkel kapcsolatos helytelen magatartást észrevegye. Önként jelentkezés alapján azonnal bemutatták a bábuk megszólaltatásával a helyes magatartást. Aztán két, majd három, végül négy gyerek „adott elő” néhány mondatos – a családi kapcsolatokra vonatkozó – „negatív példát”. Kezdetben nehezen, sok segítséget igényelve, irányítással tudtak bábozni. Később fesztellenül, egyre több ötletet felvonultatva voltak képesek az előbbihez hasonló „példákat megjeleníteni”. Az együtt játszás, az utánzás öröme kívül a kezdetleges bírálat és önbírálat érvényesült növendékeim megnyilvánulásaiban. A beszédkészségük is fejlődött, s közben a családdal kapcsolatos ismereteik bővültek. Tisztázódtak a látottak és megbeszéltek alapján a családon belüli pozitív és negatív magatartásmodellek, s lehetőség nyílt a helytelen viselkedés elítélésére. A nevelés terén a szülőkhöz, testvérekhez való helyes viszony került elemi fokon tisztázásra, s a szeretetet, a tiszteletet, a durvaságot, az udvariasságot és udvariatlanságot; „mimézis” segítségével mutatták be a legügyesebbek. Az utánzást produkáló gyerekek aktívak voltak, s a foglalkozásba azok is tevékenyen bekapcsolódtak, akik „kivülről” mondtak véleményt, bírálatot a játékról és az általa bemutatott szituációkról.

Testünk, érzékszerveink című anyag tárgyalását rajzolással kezdtük. A gyerekek olyan „babát” rajzoltak, amelyen a fej, a törzs, a kar, a kéz, a láb megtalálható.

Eldöntötték, kinek a rajza a legszebb és a „legpontosabb”. A legjobb „alkotásokat” rajzszöggel a táblára erősítettük, s felhasználásukkal beszélgettünk a test részeiről. A negyedikeselek kemény papírból készített „tornázó Paprikajancsiját” is bevittem a foglalkozásra, és a madzag húzogatásával megmutattam, milyen mutatványokra képes. Fel-szólítás nélkül is utánozták mozdulatait az előkészítőseim. Éppen az volt a célom, hogy egy kis mozgással biztosítsam a foglalkozás változatosságát és a gyerekek fel-frissülését. Nagy nevetés közepette – felszabadultan – ugrabugráltak tanítványaim a játék groteszk mozdulatait utánozva. Később is gyakran motiválta a gyerekek mozgá-sát, testnevelési foglalkozását a „Jancsi-torna”. Az érzékszervek működésének meg- ismerését szolgáló beszélgetéseken is használtam a játékos gyakorlást. Különböző hangokat, ízeket, illatokat „találtak ki” tanítványaim bekötött szemmel. A „tapintás- játék” – ismert tárgyak, használati eszközök felismerése – volt a legizgalmasabb, me- lyek megismétlését többször is kérték tőlem. A házi állatok, a baromfiudvar lakóinak hangját magnóról kellett felismerniük. Május végén mindenki által ismert virágokat neveztek meg bekötött szemmel. A villamos, a motorbicikli, az autó, a repülő hang- jainak „kitalálása” is nagy közkedveltségnek örvendett. Kiderült, hogy a kisfiúk hihe- tetlenül nagy érdeklődést tanúsítanak a technika iránt. Autómárkák berregését vettem fel magnóra, s ők meglepő biztonsággal ismerték fel a személygépkocsik márkáit a motor működése alapján. Az ügyes gyerekeket megdicsértem, társaik pedig tapsal ju- talmazták őket. A játék ebben – és a többi – esetben is a gyerekek tudásáról adott visszajelzést. A játékban való részvétel viszont sikerélményt biztosított mindenki szá- mára. Legszívesebben a gyümölcsök tapintásos felismerését „jászották” a növények. Színük, illatuk, ízük alapján felismerték a szilvát, az almát, a szőlőt, s az ügyesek jutalomként elfogyaszthatták a játék tárgyát. Az egyre erősödő játékvágy következté- ben a passzivitás fokozatosan felszámolódt. Az utánzás, a „kitalálás” minden eset- ben nagy élénkséget eredményezett, s biztosította a személyiség derűjét és érdeklődé- sét. A hasonló játékba való bekapcsolódás erősítette az érzékelést, a figyelmet, az utánzáshoz nélkülözhetetlen emlékezetet és a gondolkodást.

A mozgássorokat utánzó játékok (gyakorló játékok) számtalan lehetőséget kínál- tak a környezetismereti foglalkozásokhoz. A mozgással járó örömeiket érezték a gye- rekek, amikor csoportosan a kézmosást, a fogmosást, a hajfésülést gyakorolták. Emlé- kezetes maradt számukra, amikor a téli, a tavaszi „öltözködési bemutatóra” került sor. Hazulról hozott ruhákban –, öltöztetők és „tanácsadók” közreműködésével – az évszaknak megfelelő öltözködést mutatták be az önként jelenkezt „manókenek”. A többiek bírálták társaikat, s elemi fokon indokolták véleményüket.

Az önkiszolgáló verseny „igazi” cipőfűzést követelt meg, egyforma cipők befűzé- sének pontosságát és gyorsaságát vettem figyelembe, s jutalomban részesítettem a „bajnokot”. Papírból „kitüntetést” készítettem, s zeneszó mellett, ünnepélyes keretek között – kézfogások közepette – adtuk át az első, második és a harmadik díjat. Örömmre szolgált, amikor a szülők elmondták, hogy gyermekeik testvérükkel, édes- apjukkal is rendeztek hasonló „versenyt”. Ezt a megoldást, – a „KITÜNTETÉS- SEL” jutalmazást – máskor is igénybe vettem, s segítségével a hatéves gyerekeket ér- zelmileg motiváltam. A „kitűnés”, a „megmutatom, mit tudok” elhatározás, nagy erő- kifejtésre, fokozott összpontosításra készítette a versenyben résztvevőket, s közben ki- tartásuk és akaratuk is edződött a nagy igyekezet következtében. A kislányok és a kisfiúk papír „kitüntetésüket” hosszú ideig kitűzték a ruhájukra. Eljárásommal elér- tem, hogy az önkiszolgáláshoz szükséges szokások és készségek gyakorlása is értele- mel párosult. A gyerekek meg akarták tanulni, – s ezért önszántukból sokszor meg- ismételték – a megkívánt mozdulatokat, ezáltal az önkiszolgálást segítő tevékenységük sokat javult.

A lakóhely, a helyi közlekedés megismerését, az ábrázolás és a kézimunka tapasztalati bázisát szolgálták a városban tett „kirándulások”. Ki lesz a legjobb vezető, ki talál el az orvosi rendelőbe, a gyógyszerárba, a húsboltba, az ABC-áruházba? – kérdéssel indult el a játékos barangolás. Nem tudtam és nem is akartam megakadályozni, hogy a fiúk társaik sálját megfogva bizonygassák, hogy „nyomozókutyájuk” segítségével ők mindenhová odatalálnak, s a játékos útkeresés közben váltogassák a „kutyaszerepet”. A közlekedésben való részvételük is sok tapasztalatot eredményezett, s lehetővé vált, hogy hazatérve lejátsszák, amit láttak. Ebben a játékban az volt a legnagyobb eredmény, hogy mindenki szerepelt. A gyerekek voltak az autók és egyéb járművek, miközben megálltak és elindultak, a gépkocsi működésének hangját utánózták. A „járművek” egyúttal sofőrök szerepébe is „belebújtak”, s nagy szakértelemmel vezették a közlekedési eszközöket. Még a közlekedési lámpát is utánózták. Az egyik fiú piros, narancsszínű és zöld korongokat mutatott fel a közlekedési szabályoknak megfelelően. A „rendőr bácsi” játszotta a legnagyobb és legirigyeltebb szerepet. Mindenki közlekedett, s hogyan? Olyan udvarias közlekedést, mint amilyent csoportom produkált, szívesen látnék a felnőttek világában is. A szabályok betartásának „utánzására” került sor a közlekedési játék keretében. A kiránduláson szerzett élmények az ábrázolás és kézimunka foglalkozásokhoz is alapot nyújtottak. Emlékező után lerajzolták az iskola utcáját, ábrázolták a közlekedési eszközöket és szituációkat, szabadon is választhattak témát a kirándulás élményanyagából. Növendékeim számára a lakóhely valóságával való ismerkedés játékos eszközökkel történt, s a személyiség gazdagodását jelentette: növekedett és reálisabbá vált ismeretanyaguk, az óvatosság-vakmerőség, gyávaság-bátorság modellhelyzeteinek megfigyelésére és lejátszására nyílt lehetőségük. A közlekedés megismerése a szabályok megtanulását is jelentette. A gyerekek tapasztalták milyen fontosak a közlekedésben és milyen nagy jelentőségűek a szabályok betartása. A bemutatott példák is bizonyítják, hogy egyéni tapasztalatok alapján lassan megalapozódnak, új és új elemmel gazdagodnak a játék*következményeként a személyiségkomponensek: az ismeretek, a szokások, a jártasságok és készségek. Jól megfigyelhetővé váltak az érzékelés, az észlelés, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás, az érzelem, az akarat terén az egyéni szintek. A játék hevében fel-felvillant a gyerekek temperamentumának egy-egy jellemzője is; mélynek ismeretében eredményesebben végezhettem a személyiség további formálását.

A többször megismételt mozgásos játékok „külső algoritmus” megadásával kezdődtek. Elmondtam a gyerekeknek, mit kell tenniük, s később állandóan figyeltem, hogy a szükséges mozgásokat elsajátították-e. Mozgással egybekapcsolt játékok megszervezésére került sor a testnevelés foglalkozásain. A járás, szökdelés gyakorlataiban a „katona bácsikat”, mászás közben a mókust, futás közben a kutyát és az egér gyors „szaporázását”, a veréb páros lábú szökdelését, a kötéláncos egyensúlyozó járását, a medve cammogását, a róka sompolygását stb. utánózták. Közben az utánzott állatok hangját is „megszóltatták”, s ezzel is fokozták a vidám hangulatot. A szökdelésből, futásból, dobásból, ugrásból, gurulóátfordulásból, kúszásból, kötélhúzásból versenyt rendeztünk. A gyerekek mozgásigényét elégítették ki ezek a versengések, s előkészítették az iskolai testnevelést. Általa a személyiségfejlődés szempontjából fontos akarat és kitartás erősödött. A testnevelés mozgásorainak, játékaiknak végrehajtása elemi szintű fegyelmet követelt meg tanítványaimtól. Rájöttek, hogy akkor igazán „jóízű” a játék, a mozgás, ha betartják a szabályokat. Tapasztaltam, hogy a fegyelem megtartása érdekében gyakran figyelmeztették egymást. Fokozatosan – kis lépésekben – történt javulás, míg a gyerekek nagyjából megtanulták, hogy mikor, mit kell és ajánlatos tenniük.

Több gyereknél problémát jelentett, hogy nem tudtak társaik igényeinek megfelelően folyamatosan játszani, vagy egyáltalán nem voltak képesek a játékba bekapcsolódni. Félrehúzódtak, vagy a közös játéktól függetlenül mással foglalkoztak. Kényszerítést nem alkalmaztam, mert tudtam, hogy ezek a növendékeim nem szökták meg a közösséget, s képtelenek az együttes tevékenységre. Sok apró fogással igyekeztem bevonni őket a foglalkozásokba, s legtöbbször a játék hozta őket közelebb társaikhoz. Észre sem vették, máris belefeledkeztek a játékba. A gyakorlást igénylő mozgások testnevelés keretében akkor váltottak ki igazán érdeklődést, amikor meseszituációba foglaltuk a gyakorlást. Alapul szolgált az ilyen helyzetekben a tévében látott, a szülei által elmondott mese, s egy-egy közkedvelt játékszer. A félrehúzódo gyerekek játékba való bekapcsolását jelentős eredménynek tartom, hiszen a korábbinál „összeszedettebbé” váltak, mérséklődtek szorongásaik és félelmeik. A sírást és a kisebb indulati kitöréseket is gyakran a játék szüntette meg. A leendő 1. osztályosok megismerték a foglalkozások, a játék egyszerű szabályait, elfogadták és igyekeztek betartani azokat. Fegyelmezetttségük fokozatosan javult, s a játékból történő kikapcsolódásuk teljesen megszűnt.

Az anyanyelvi foglalkozásokon adódott a legtöbb alkalom a szerepjátékok megszervezésére. Szinte minden mese lehetőséget teremtett, hogy a gyerekek önként vállalt szerepeken keresztül meglevenítsék élményeiket. Az önkéntesség és az önállóság, a kezdeményezés figyelembevételével került sor egy-egy mese „lejátszására”. Növendékeim az „eseményekre”, megfigyeléseikre, korábbi tapasztalataikra – kezdetben biztatást és segítséget várva – „formálták meg” szerepeiket. „Döntöttek, hogy melyek az ellenszenves vagy rokonszenves mesealakok. Bírálták vagy helyeselték a szereplők által bemutatott cselekedeteket, s nagy biztonsággal ismerték fel a szerepjátszás során a „jót” és a „rosszat”. Az anyanyelvi foglalkozások egyik legtöbb örömet adó alkalmi a mesék olvasása és dramatizálása volt, s humort és játékoságot biztosítottak a találós kérdések, a mondókák és a zenei hatást kiváltó gyermekversek is. A versek ritmusát, a találós kérdések furfangját, a mondókák summás csattanóit és a mesék képzeletet mozgató erejét nagyon szerették a gyerekek. A matematika foglalkozásokat is a játékoság jegyében vezetem be. A „kisebb-nagyobb” a „hosszabb-rövidebb” stb. ismereteit „manipulációs játék keretében sajátították el tanítványaim. A tárgyak térbeli elhelyezkedésével, átrendezésével kapcsolatos, „Mi változott?” – játék nagy közkedveltségnek örvendett, de az összehasonlítások és mérések is sok játékoságot és játékot igényeltek.

Az iskolára előkészítőn részt vettek számára nagy élményt jelentett az a játék-lehetőséget biztosító látogatás, melyet az 1. osztályba és a napközi otthonba tettek. Ajándékokat vittünk a vendéglátó osztálynak, mely vers, ének és játék volt. Kellemebbé tette az együttlétet, hogy mi egy gyermekverssel és a hozzá kapcsolódó játékkal ismertettük meg őket, az 1. osztályosok pedig egy dalt „tanítottak” meg számukra. Az iskolások és a leendő 1. osztályosok külön-külön – és közösen is – báboztak, mely kreativitást és fantáziát igényelt tőlük. Az előkészítősök órákon való jelenléte többirányú nevelőhatást eredményezett. Lehetővé tette az iskola megismerését, érdeklődést alakított ki iránta, s vágyat ébresztett a gyerekekben a sok élményt biztosító iskolai élet iránt. A tanító aktivizálta növendékeimet az órákon. Olyan témát dolgoztatott fel, amelybe az előkészítősök is be tudtak kapcsolódni. Tanítványaim szóhasználata szerint „igazi iskolát játszottak”, ahol „felszólították” őket, és ahol „feleltek”. A nevelőtársammal együtt gondot fordítottam arra, hogy a gyerekek sikerélményben részesüljenek. Dicséretet kaptak a bátrak, s felkeltettük a vágyat, hogy igyekezettel, „iskolás magatartással” ők is jussanak el arra a tudásszintre, amellyel az 1. osztályosok rendelkeznek.